

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2020.3.8>

Павлига А.В.,

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0000-0002-8186-7110

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

GENERAL CHARACTERISTICS OF MODERN LEGISLATION IN THE FIELD OF ALTERNATIVE ENERGY OF UKRAINE

Стаття присвячена наданню загальної характеристики законодавчого забезпечення альтернативної енергетики в Україні. Актуальність такої проблеми пояснюється тим, що Україна потребує вирішення ситуації своєї критичної енергозалежності та має великий потенціал для активного розвитку альтернативної енергетики. При цьому автором зроблено наголос на тому, що виробництво енергії з альтернативних джерел може також допомогти пом'якшити деякі наслідки використання традиційних джерел енергії, зокрема йдеться про забруднення та виснаження ресурсів, зміну клімату тощо.

Дослідження побудоване на основі розкриття окремих теоретичних питань та аналізу ключових законодавчих положень. Зокрема, у статті вивчаються основні нормативно-правові акти, що регулюють альтернативну енергетику в країні. На основі здійсненого аналізу визначено підхід законодавця до співвідношення понять «альтернативні джерела енергії», «альтернативна енергетика», «відновлювальні джерела енергії» та «нетрадиційні джерела енергії».

Загальна характеристика сучасного законодавства у сфері альтернативної енергетики надана на основі аналізу основоположних нормативно-правових актів, що закріплюють принципи та основні поняття у сфері використання альтернативних джерел енергії. Особливу увагу приділено оцінці останніх законодавчих змін щодо модифікації «зелених» тарифів та регулювання «зелених» аукціонів.

Встановлено, що до правових недоліків, які уповільнюють розвиток альтернативної енергетики, слід віднести такі: недостатність фінансових стимулів, правова невизначеність, бюрократична тяганина, низький рівень фінансування наукових досліджень і розробок.

За результатами здійсненого дослідження зроблено висновки щодо загальної характеристики стану законодавства у сфері альтернативної енергетики. Запропоновано напрями подальшого розвитку альтернативної енергетики в Україні шляхом постійного моніторингу законодавства, визначення ступеня його відповідності динамічним суспільним реаліям та вчасного внесення необхідних змін до правового регулювання відносин використання альтернативних джерел енергії. Констатовано гостру необхідність подальшого розвитку вітчизняного законодавства у сфері альтернативної енергетики з метою стимулювання виробників електроенергії та її споживачів до раціонального та свідомого споживання у дусі ідей сталого розвитку.

Ключові слова: альтернативна енергетика, альтернативні джерела енергії, законодавство, правове регулювання, зелений тариф.

The article is devoted to providing a general description of the legislative provision of alternative energy in Ukraine. The urgency of this problem is explained by the fact that Ukraine needs to address its critical energy dependence and has great potential for the active development of alternative energy. The author emphasizes that energy production from alternative sources can also help mitigate some of the effects of traditional energy sources, particularly pollution and depletion of resources, climate change, and more.

The study is based on the disclosure of certain theoretical issues and analysis of key legislative provisions. In particular, the article examines the main regulations governing alternative energy in the country. Based on the analysis, there was determined the legislator's approach to the relationship between the concepts of "alternative energy sources", "alternative energy", "renewable energy sources and" non-traditional energy sources.

General characteristics of alternative energy modern legislation are provided based on the analysis of the fundamental regulatory acts, that are consolidating the principles and main notion regarding the utilization of alternative energy sources. Particular attention is paid to the assessment of recent legislative changes regarding the modification of "green" tariffs and the regulation of "green" auctions.

It is established that the legal shortcomings that slow down the development of alternative energy include: lack of financial incentives, legal uncertainty, bureaucratic red tape, low level of funding for research and development.

¹ Дослідження здійснене у рамках виконання проєкту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 83/02.2020 від 29.10.2020 року).

Based on the results of the study, conclusions were made on the general characteristics of the state of legislation in the field of alternative energy. The directions of further development of alternative energy in Ukraine by constant monitoring of the legislation, determining its degree of conformity to dynamic social realities and timely introduction of necessary changes to the legal regulation of relations of use of alternative energy sources are offered. There is an urgent need for further development of domestic legislation in the field of alternative energy in order to encourage electricity producers and consumers to rational and conscious consumption in the spirit of sustainable development.

Key words: *alternative energy, alternative energy sources, legislation, legal regulation, green rate.*

Постановка проблеми. Попри те, що світ продовжує розвиватися, ресурси, які використовує людина, із часом можуть стати дефіцитними. Протягом багатьох років саме викопне паливо використовувалось і використовується в Україні як головне енергетичне джерело для домогосподарств, галузей та постачальників послуг. Однак через обмежену кількість викопного палива енергія стає все вищою за ціною, а наслідком споживання цього виду енергії є значний вплив на наше довкілля та клімат. Слід зазначити, що сфера альтернативної енергетики України є досить перспективною, оскільки Україна має усі ресурси та великий потенціал щодо запровадження ринку альтернативної енергетики у більших об'ємах. Однак однією із причин є саме недосконалість законодавчої бази, яка в цілому має бути наближеною до стандартів міжнародної.

Оцінка стану літератури. До питання використання альтернативних: джерел енергії зверталися такі дослідники: В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.В. Башун, Я.С. Бенедик, С.Д. Білоцький, Ю.В. Ващенко, А.П. Вершинін, О.Л. Волошин, Х.А. Григор'єва, Г.Д. Джумагельдієва, К.М. Караханян, О.Б. Кишко-Єрлі, Т.Г. Ковальчук, В.М. Комарницький, А.О. Кориневич, Ю.А. Краснова, П.Г. Лахно, Н.М. Мхітарян, Е.О. Платонова, О.В. Поліщук, М.Д. Рабінович, Е.Ю. Рибнікова, С.С. Селіверстов, В.І. Семчик, Т.Є. Харитоновна, І.Є. Чумаченко, Г.І. Шматько та інші. Утім, у наукових роботах вищезгаданих вчених розглядаються лише окремі аспекти правового регулювання використання альтернативних джерел енергії та його розвитку, що потребує подальшого дослідження.

Мета – виявлення основних рис сучасного законодавства у сфері альтернативної енергетики в Україні, а також формулювання на цій основі шляхів його подальшого вдосконалення.

Завдання цього дослідження такі: визначити сучасний стан законодавчого забезпечення використання альтернативних джерел енергії в Україні; виявити характерні особливості та специфічні ознаки законодавства у сфері альтернативної енергетики; визначити шляхи удосконалення законодавчих засад розвитку альтернативної енергетики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Енергетичний сектор України порівняно із закордонними заснований головним чином на використанні газу, що значно знижує ступінь енергетичної стабільності та незалежності економіки країни.

До проблем енергетики України належать:

- 1) зниження надійності електропостачання через високу амортизацію основних фондів та відсутність інвестицій для їх відновлення (нині основні засоби носять 50% у головному мережевому комплексі, 65-70% – у виробництві, до 70% – у розподільчому мережевому комплексі);
- 2) відставання у розвитку сучасних технологій;
- 3) наявність перехресного субсидування;
- 4) складність технологічного зв'язку споживачів [1, с. 175].

Саме доступність, економність та екологічна безпека вказує на необхідність всебічної підтримки з боку держави та розвитку альтернативної енергетики у приватному секторі. Таким чином, першочергово задля пришвидшення розвитку ринку альтернативної енергетики країни потрібно удосконалити наявне законодавство та спростити дозвільну систему для громадян – власників приватних домогосподарств, що мають на меті виробляти енергію для особистих потреб [2].

Тому масштабне використання альтернативних джерел енергії може виступити як один із шляхів подолання глобальних енергетичних та економічних кризових явищ.

Слід з'ясувати, що взагалі означає термін «альтернативна енергетика», і чому навколо нього й досі йде дискусія. Неоднозначне тлумачення понять (таких як: «поновлювані», «відновлювані», «нетрадиційні», «альтернативні» джерела енергії) створює перепони для ефективної реалізації нормативно-правових актів, у яких вони використовуються [3, с. 75].

Уперше на національному рівні нормативно-правове визначення та закріплення поняття альтернативної енергетики відбулося із прийняттям Закону України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року, де вводилися такі поняття, як «нетрадиційні» та «поновлювані» джерела енергії [4]. До нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії на законодавчому рівні віднесено ті джерела, які постійно існують або періодично з'являються в навколишньому середовищі у вигляді потоків енергії вітру, сонця, морів, річок, океанів, біомаси.

Надалі на підставі Закону України «Про альтернативні джерела енергії» було введено поняття «альтернативні джерела енергії», «альтернативна енергетика», згідно з яким під останньою розуміється сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії. Альтернативні джерела

енергії – відновлювані джерела енергії, до яких належить енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, а також вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. Відновлювані джерела енергії – відновлювані невикопні джерела енергії, а саме енергія сонячна, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів [5].

Ще одним основоположним документом, спрямованим на ініціювання процесу реформ, є Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (далі – Стратегія). Енергетична стратегія також передбачає політику, спрямовану на подальше зменшення споживання природного газу та підвищення енергетичної безпеки у країні та досягненні 11% використання альтернативних джерел енергії до 2020 року та 25% до 2035 року шляхом закріплення та реалізації таких принципів: забезпечення сталого розвитку української економіки; прозорості державного регулювання сектору енергетики; недискримінаційності ціноутворення; гарантій доступності до ринків та мереж; незалежності регуляторів енергетичних ринків; захисту споживачів від прояву монополізму; регулювання діяльності природних монополій; пріоритетності інноваційного технологічного розвитку [6].

Отже, можна зробити висновок, що Стратегія охоплює ті вектори розвитку, що допоможуть підвищити рівень конкурентоспроможності, привабливості України в галузі використання альтернативної енергетики, а також покращити рівень екологічної безпеки громадянина, що гарантується статтями 16 та 3 Конституції України [7].

Уже цього року Президентом України було підписано Закон України № 810 «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» (далі – Закон). Історично «зелені» тарифи вже існували та були досить привабливими для інвесторів, що дало значний прорив у розвитку альтернативної енергетики України, а саме в будівництві нових об'єктів. Однак держава була не в змозі підтримувати належний рівень функціонування та сплачувати заявлений високий «зелений» тариф. Тому влітку було прийнято Закон, яким врегульовано та змінено ставки та умови оплати за «зеленим» тарифом. Однак відбулося коригування тарифів не лише для нових виробників, а й для тих, що вже працюють, а це призвело до серйозного удару по гарантіях прав інвесторів.

Що собою являє взагалі «зелений» тариф? Зелений тариф – це спеціальний тариф на закупівлю електроенергії, що вироблена на об'єктах, введених в експлуатацію енергоблоками електростанцій (пускових комплексів) із відновлювальних джерел енергії (щодо питання гідроенергетики, то він застосовуватиметься лише до гідроенергетики потужністю до 10МВт) [8].

Позитивним моментом є те, що скористатися цим тарифом можуть як промислові компанії, так і приватні домогосподарства. При цьому слід враховувати, що «зелений» тариф повинен встановлюватися для кожного суб'єкта господарювання, що виробляє альтернативну енергію, для кожного виду такої альтернативної енергії, для кожного енергетичного об'єкта або ж для кожного будівельного блоку електростанції.

Що стосується питання «зелених» аукціонів, то це новела українського законодавства, спрямована зменшити витрати споживачів та держави на розвиток альтернативної енергетики. За правилом, вищезгадані аукціони мали б проводитись 2 рази на рік, не пізніше 1 квітня та 1 жовтня.

Планувалося, що з 1 січня 2020 року просування компаній, у яких є намір виробляти електроенергію з енергії вітру чи сонця, буде можливим лише за умови їх участі в аукціонах з розподілу квот та перемоги в такому аукціоні. Тобто переможці «зелених» аукціонів отримуватимуть державну підтримку у вигляді квоти, тобто обсягу електроенергії, яку держава гарантує придбати у них за вигравшою ціною. Максимальна вигравша ціна не повинна перевищувати відповідну зелену тарифну ставку [9].

Вимоги до потужності об'єктів альтернативної енергетики для участі в аукціонах такі:

- вітроенергетичні об'єкти потужністю понад 5 МВт;
- об'єкти сонячної енергетики (сонячні електростанції) потужність яких понад 1МВт [10].

Інші суб'єкти господарювання, що мають намір виробляти електричну енергію за допомогою альтернативних засобів, можуть брати участь в аукціонах добровільно, незалежно від встановленої потужності та альтернативного джерела енергії (окрім доменної печі та коксового газу, а також у разі використання гідроенергії лише на мікро-, міні- або малих гідроелектростанціях [11]). Водночас такі суб'єкти господарювання не мають можливості брати участь в аукціонах із розподілу квот для тих енергогенеруючих об'єктів, для яких уже попередньо встановлено «зелений» тариф або надана підтримка в результаті аукціону.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що сьогодні законодавство України у сфері альтернативної енергетики є недосконалим та потребує значних доповнень, уточнень та доопрацювань.

Перспективними шляхами вдосконалення законодавства буде:

- приведення норм сучасного законодавства до міжнародних стандартів;
- закріплення на законодавчому рівні заходів щодо стимулювання енергоефективності;
- закріплення норм стимулювання, що будуть спрямовані й на споживачів альтернативної енергії;

– модернізація фінансових стимулів для подальшого розвитку мережі об'єктів альтернативної енергетики.

У зв'язку з вищенаведеним можна зробити висновок, що вітчизняне законодавство потребує вдосконалення і подальшого розвитку, оскільки перехід до використання альтернативних джерел енергії стане ефективним рішенням для подолання енергетичної та екологічної криз в Україні.

Список використаних джерел:

1. Рязанова Н.О. Нетрадиційна відновлювана енергетика: проблеми і перспективи. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. № 1. С. 174–178. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddma_2017_1_32 (дата звернення: 05.12.2020 року).
2. М.М. Ivashchenko, A.S. Opanasyuk, I.P. Buryk, D.V. Kuzmin Numerical simulation of SnS-based solar cells. *Journal of Nano- and Electronic Physics*. 2018. V. 10(3). P. 03004-1
3. Рибнікова Е.Ю. Поняття нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 74–77.
4. Про енергозбереження : Закон України від 07.07.1994 № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30.
5. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-15> (дата звернення: 04.12.2020 року).
6. Енергетична стратегія України на період до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність, 25.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2020 року).
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.12.2020 року).
8. Chorny S. Ukraine: New rules of the game for renewables in Ukraine. URL : <https://globalcompliancenews.com/ukraine-new-rules-of-the-game-for-renewables-in-ukraine-18082020/> (дата звернення: 05.12.2020 року).
9. Особливості використання «зеленого» тарифу. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0 (дата звернення 04.12.2020 року).
10. I. Dykunskey, Y. Anikeev. The legal framework for renewable energy in Ukraine. 2019. URL : <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a276a418-9db6-4c84-8e86-d11fa5ecf39b> (дата звернення: 05.12.2020 року).
11. V. Yaremko, A. Stetsenko. Green tariff in Ukraine. URL : <https://sk.ua/publications/green-tariff-in-ukraine/> (дата звернення: 06.12.2020 року).